

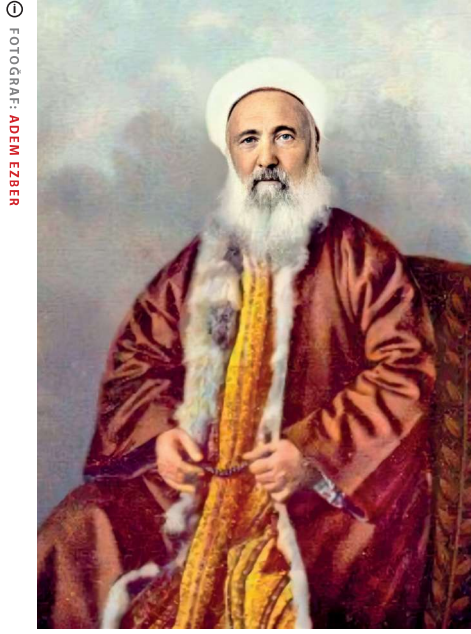
INTROTEMA

Yağmalanan Gümüşhanevî kütüphanesinin akıbeti

4 Ekim 2020 tarihi itibarıyla basına yansıyan bir haber “Rusya Devlet Müzesi’nde Türk İslam alimi Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî sergisi açıldı” başlığını taşıyordu. “Sınırsız Tasavvuf: Nakşibendi Şeyhi Ahmed Gümüşhanevî (1813-1893) ve Elyazmaları” adlı serginin açılışına Devlet Şark Müzesi Genel Müdürü Aleksandr Sedov, Rusya Bilimler Akademisi Doğu Araştırmaları Enstitüsü Başkanı Vitali Naumkin, Rusya Federasyonu Müslümanları Din İdaresi Başkan Birinci Yardımcısı Damir Muhetdinov ve sergi sorumlusu İlya Zaytsev katılmıştı. Rusya ile Türkiye, diplomatik ilişkilerin kurulmasının 100. yıldönümü vesilesiyle açılan sergide 1918’de kayıplara karışan Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî’ye ait 30 elyazması eser teşhir ediliyordu.

Haberdeki en ilgi çekici detay, Rus akademisyen ve Ortadoğu uzmanı Naumkin’in sergilenen eserlerin çoğunun Rusya Bilimler Akademisine ait olduğunu vurguladıktan sonra kurduğu şu cümlelerdi: “Bu serginin üç önemi var: Öncelikle büyük Türk İslam aliminin mirasının, eserlerinin Moskova’da sergilenmesi. İkincisi, bu eserler Rusya Müslümanları dahil dünya İslam ailemi için önemli eserler. Üçüncüsü, bu eserlerin kurtarılmasında önemli rol oynayan Rusların bu hizmetlerinin anlatılması.”

Pekçok kıymetli kütüphanenin başına gelenler, Gümüşhanevî kütüphanesinin başına da gelmiş ve haksızca bir “yer değişikliği”ne uğramıştı. Ruslar Naumkin’in

FOTOGRAF: ADEM EZBER

iddia ettiği gibi bu eserlerin “kurtarılmasında” mı rol oynamışlardı, yoksa bulunduğu yerden alındıktan sonra yurtdışına çıkartılmasında mı?

Gümüşhanevî’nin Of’ta, Bayburt’ta, Rize’de ve İstanbul’da olmak üzere dört kütüphanesinin olduğu biliniyor. Bunlardan Bayburt’taki Ziyayye Kütüphanesi 1918 Rus işgali sırasında yakılmış ve içindeki eserler yağmalanmıştı. Yıllar boyunca bu eserlerden haber alınamadı. Nihayet Rusya Devlet Müzesinde “Sınırsız Tasavvuf: Nakşibendi Şeyhi Ahmed Gümüşhanevî (1813-1893) ve Elyazmaları” başlıklı sergi ile ortaya çıkıyor ki, Gümüşhanevî’nin Bayburt’ta yağmalanan eserleri Rusya’ya götürülmüş.

Şark Ordusu Kumandanı-ı Âli-şânî Devletlü Kâzım Karabekir Paşa Hazretlerine

Devletlü Efendim Hazretleri,
“Nâsın hayırlısı o kimsedir ki Cenâb-ı Hakk onu ümmetin havâicinde istihdâm buyurur.” meâlinde bulunan hadîs-i şerifi hatîri-î sâmillerine getirmek sûretile arz-ı hâl ve istihdâm-ı mâfil-bâle başlarım.

Gümüşhanevî Ahmed Ziyâüddin Efendi -kudde sirruhun-Of, Rize, Bayburt memleketlerinde bulunan üç adet kütübhanesinin bizzat mütevellisi bulunan dâileri şu istilâ-zede kasabaların Bayburt cihetinde bulunani, Ruslar tarafından imhâ ve kitâblar bilcümle Tiflis’e nakl olunduğu tahkîkât-ı ahire-i dâiyânemle tezâhür eylemiş[tir]. Ve kitâblar kütüb-î dinîyeden olmağla ehl-i İslâmca muhterem olduklarından celbleri ve yine vaz-ı istifade olunması [icab eder]. Ve Şeyh-i müşârûn-ileyh hazretlerinin kitâbları her hâlde himem-i azimeye muhtâc bulunmuşlardır.

Allahın tevfiği, Allahın dinine nusret edeceklerle beraber bulunduğu, Zât-ı Âlînize malûm ve işbu mesele-i ma’rûzanın hızla husule vâsil olması ancak, himem-i cefile [ile] kâbil bulunduğu, dâilerince meczûm bulunduğundan, kütüb-î ma’rûzanın Tiflis’ten celb olunması esbâbının istikmâline recâ ve niyâz ve zâten meşgûl olduğumuz Ehl-i İslâm duâsına hâssaten hânedân-ı âlî-i kerîmânelerini hususî sûrette de’âmî buyurmalarını istihdâm eyleyim. Fermân. 5 Teşrinisânî, sene 337 [5 Kasım 1921].

ed-Dâi
Of Kazâsı Müderrislerinden
Hoca Ferîşad İbrâhîm

Yağmalananın boyutları daha o zamanlar biliniyordu. Çünkü Rus işgali döneminde Of, Rize ve Bayburt’ta kurulan vakıf kütüphanelerinin mütevellisi bulunan Ferîşad Efendi (1866-1929), olaya müdahil olmuş ve dönemin Şark Orduları kumandanı Kâzım Karabekir Paşaya bir mektup yazarak, ilk anda Tiflis’e götürülen kitapların geri alınmasını talep etmişti. (Geniş bilgi için bk. Hüseyin Budak, “Ahmed Ziyaüddin Efendinin Şemâilî, Ailesi, Doğduğu-Çocukluğunun Geçtiği Muhit, Vefat Tarihi ve Kütüphaneleri”, *I. Uluslararası Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ed. İhsan Günaydın – Ali Kuzudişli – Adem Çatak, Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 84.).

FOTOGRAF: BRITANNICA.COM

Incunabula

Gutenberg’in adını taşıyan ilk basılı kitap, bir Latince Kitab-ı Mukaddes. Bir kısmı tam olmayan 49 adet nüsha günümüze ulaşmış. Dörtte üçü kâğıt ve çoğu 2 cilt, dörtte biri parşömen ve bazıları 3-4 cilt olmak üzere 158-185 adet basıldığı düşünülüyor. Basım tarihi yazılı değil; 1452-1455 yılları arasında basılmış olma ihtimali büyük. O tarihten 15. yüzyılın son gününe kadar basılan bütün kitaplar ‘incunabula’ olarak anılıyor. Çoğulu olduğu ‘incunabulum’ kelimesi Latince ‘beşik’ anlamına geliyor ama zamanla “doğumyeri, başlangıç” gibi anlamlar da kazanmış. Kelimeyi kitap

tarihi açısından ilk kullanan kişi hekim ve hümanist Hadrianus İunius (1511-1575). 1500 yılı sonunu baskı niteliği açısından bir dönüm noktasına karşı geldiği için değil, yüzyılın sonu olduğu için seçmiş.

Şu ana kadar incunabula olarak belirlenen eser sayısı 30 bine yakın. Bazıları tek kopya. 20 bin kadar eserin kayıp olduğu tahmin ediliyor. Incunabula için belirlenen maddi değer oldukça yüksek. Koleksiyonerler baskı niteliğinin değişmeye başladığı ve kolofon (kitabın son sayfasındaki; yazan, basan, satan, basım tarihi, basım yılı gibi bilgiler) standartlarının yerleştiği 1540’lı yıllara kadarki kitapları ‘post-incunabula’ diye satıyorlar.